

УДК: 378.4

Тарас ФІНІКОВ

КНИГА, ЯКУ ВАРТО ПРОЧИТАТИ...

Рецензія на монографію:

Сергій Курбатов «Феномен університету в контексті часових та просторових викликів». – Суми: Університетська книга, 2014. – 262 с.

В рецензії Тараса Фінікова на монографію Сергія Курбатова «Феномен університету в контексті часових та просторових викликів» дане дослідження розглядається в контексті становлення сучасного теоретико-методологічного дискурсу університету. Артикулюючи сильні сторони книги, автор рецензії висловлює і критичні зауваження, які відкривають нові горизонти подальшої розробки відповідної проблематики.

Ключові слова: університет, трансформації, темпоральна метаморфоза, просторова метаморфоза, інновації, університетські рейтинги, університет світового класу

Слово «університет», винесене на титульну сторінку наукової, публіцистичної, або, навіть, художньої книги, завжди викликає певну зацікавленість чималой частини інтелектуальних читачів. Ще більш привабливим це виглядає у випадку, коли автор є своїм, вітчизняним, а книга є річчю самостійною, позбавленою того відбитку вторинності, що, на жаль, характеризує більшість нашої академічної літератури з цієї проблематики. Саме такою є монографія Сергія Курбатова «Феномен університету в контексті часових та просторових викликів», що побачила світ в кінці 2014 року в сумському видавництві «Університетська книга». Символічно, що у цьому випадку слово «університет» присутнє тричі: у назві книги, у назві видавництва та у зв'язку з місцем видання – містом Суми, яке сьогодні міцно асоціюється з Сумським державним університетом, що є одним з лідерів української вищої школи і демонструє цікавий приклад стратегічного підходу та високої динаміки свого розвитку.

Перш ніж перейти до аналізу вказаної праці хотілося б звернути увагу на кілька важливих характеристик, що визначають її автора. Сергій Курбатов, по-перше, є зрілим, професійно сформованим дослідником філософії освіти, яка цілком сформувалася в самостійне наукове поле зі своєю специфічною проблематикою, в якому окреслилися різні напрями, визначилося коло загальних проблем, створилося комунікативне середовище для ведення дискусії, сформувалися персонально-мережеві зв'язки. По-друге, він відверто сповідує та реалізує методіку міждисциплінарного дослідження, активно використовує методології та інструментарій, що

властивий іншим соціальним та гуманітарним наукам – історії, соціології, менеджменту, педагогіці. По-третє, автор належить до вузького кола українських вчених-гуманітаріїв, які глибоко ангажовані в численні міжнародні та національні науково-освітні проекти, належить до експертів, що постійно затребувані, тому що здатні вдало сполучати дослідницьку діяльність та викладацьку практику. Нарешті, по-четверте, Сергія Курбатова відзначає постійне прагнення до скерування своєї наукової активності в практичну площину – в сферу переосмислення ролі університету та конструювання нових моделей його функціонування в національній освітній системі, експертної діяльності в побудові різноманітних університетських рейтингів, заслужене обрання в члени Національного агентства із забезпечення якості освіти, на яке покладається комплекс складних завдань в подальшій модернізації вітчизняної вищої школи.

Все це знайшло очевидне віддзеркалення в самій структурі книги, обраній методології дослідження, формулюванні його мети, виборі та класифікації залученого емпіричного матеріалу, апробації нових концептуальних засобів та стратегій, стилі та манері викладу.

Життя університетів завжди реалізується в певних просторах. Як це не раз підкреслювалося, можна сміливо говорити про специфічний «простір і час університету»¹ та складну систему його розгалужених та різноманітних зв'язків із зовнішнім світом. Тому цілком логічною виступає запропонована архітектоніка книги.

Її перший розділ «Історична спадкоємність форм університетської діяльності в умовах цивілізаційних змін» дає широкий огляд передумов виникнення університетської корпорації, етапів розвитку, системи її включення у відповідний історичний контекст, певний тип соціального порядку та організації суспільства. Фокус при цьому фіксується на розумінні університету як сукупності взаємодіючих акторів, які спільно створюють та поділяють системи змістів, мають певну автономію та саморегуляцію і сконцентровані на процесі навчання. Окремими цікавими і вельми актуальними сюжетами виступають показ трансформації як у часовому, так і інституціональному аспектах феномену університетської автономії та ролі університетської освіти у формуванні суспільної еліти.

Другий розділ: «Темпоральна метаморфоза університетської діяльності в умовах сьогодення» створює можливість зрозуміти, як «зміна сил, що впливають на сучасну вищу освіту по всьому світу, привели до зростання та посилення факторів, що діють на сучасну вищу освіту»².

¹ Bourdieu P., Passeron J.C. The Inheritors: French Students and Their Relation to Culture. Chicago: University of Chicago Press, 1979. P.29

² Becher T., Trowler P. Academic Tribes and Territories: Intellectual Enquiry and Cultures of Disciplines. 2nd ed. Philadelphia: Open University Press. 2001. P. XIII.

Найбільш впливовими з них, як було вже окреслено в класичній книзі Т. Бічера та П. Троулера «Академічні племена та території. Інтелектуальний пошук і дисциплінарні культури» (на цей час витримала вже три перевидання – 1989, 2001, 2012 рр.) стали масовізація, економізація академічного простору, зростання впливу запитів студентів на зміст та практичну орієнтованість навчальних програм й курсів, глобалізація вищої освіти, диверсифікація її стандартів, поглиблення структурної різноманітності. Автор доречно виділяє інновації як ключовий елемент, здатний забезпечити університету адекватність, належну соціальну укоріненість та відповідну інституціональну участь в соціальній взаємодії. Саме їх вплив на академічне життя, особливо в частині освітніх технологій, ясне усвідомлення домінуючих довготривалих тенденцій допоможе виробити стратегічний підхід до подальшого розвитку викладання, навчання та наукових досліджень, рішучою мірою вплине на політику, менеджмент та практику вищих навчальних закладів на всіх рівнях.

Третій розділ «Просторова метаморфоза університетської діяльності» присвячений опису системи багатовимірних зв'язків університету із «зовнішнім світом». Послідовно аналізуючи історію університетів в різних національних та міжнародних контекстах автор показує еволюцію цієї корпорації в постійному діалозі з державою, церквою, містом, регіональними політико-економічними об'єднаннями, глобалізованим світом. Цікавим є дослідження процесу взаємного впливу, пластичного пристосування академічної структури до вимог суспільного розвитку, трансформації в цих умовах традиційної університетської автономії, ролі університетського середовища як фактора, здатного ініціювати та каталізувати різні процеси формування нових соціальних просторів та практик. Належна увага приділена такому важливому феномену як швидка диференціація моделей академічної діяльності та появи таких її форм як корпоративний та підприємницький університети.

Справжньою окрасою монографії є її четвертий розділ «Університетські рейтинги як інструмент оцінки ефективності вищих навчальних закладів». На сьогодні він виглядає як чи не найкраще компактне представлення у вітчизняній літературі суті рейтингових технологій в стимулюванні якості вищої освіти, спектру існуючих національних, корпоративних та міжнародних рейтингів, можливостей та обмежень їх застосування. Власне наведений порівняльний аналіз разом з наявними в книзі корисними додатками дають надію, що подальша експертна діяльність автора разом з іншими нечисленними фахівцями та ентузіастами цієї теми дозволить створити в нашій освітній системі добре збалансований комплекс рейтингів, що спроможні суттєво об'єктивізувати репутаційні судження та представлення, запропонувати орієнтований на різні запи-

ти суспільства, споживачів освітніх послуг, професійних спільнот оригінальний інструментарій оцінювання та ранжування вітчизняних вищих навчальних закладів.

Природнім в цій архітектоніці є завершальний п'ятий розділ «Університет світового класу як ідеальна модель елітного вищого навчального закладу XXI століття». На його долю випало завдання дати уяву про параметри ідеальної моделі не лише сучасного, а й, в багатьох вимірах, майбутнього університету. Такий університет, як підкреслює сучасна дослідниця О.М.Запорожець, має поставати перед нами «...як соціальна, просторово і матеріально укорінена система, що розкривається через мотиви і логіки взаємодій, особливість просторової організації та просторових зв'язків, особливу матеріальність та специфічне дискурсивне виробництво, як система включена також в загальну логіку соціальної взаємодії».¹ Цілком виправданим видається визначення в цьому амплуа «університету світового класу» в інтерпретації відомого міжнародного експерта Д. Салмі. Очевидно, що дуже привабливим елементом книги став би розгорнутий показ перспектив побудови університету світового класу в Україні. Однак, автор обмежився лише дуже загальним окресленням можливих контурів цього процесу.

Резюмуючи свої враження можна констатувати появу в національному полі досліджень вищої освіти оригінальної праці, що заслуговує на пильну увагу. Складається враження, що автор, в процесі розгортання свого дослідження, раз за разом змінює кут зору, під яким розглядає предмет своєї уваги – університет та оточуючий його соціальний ландшафт. Кожен поворот дає нам новий зріз і картина стає все більш місткою, об'ємною та повною. Чи можна було зробити ще кілька поворотів та вдосконалити опис? Без сумніву. Чого б хотілося? Значно більшою мірою використати антропологічну оптику, що фокусує увагу на академічній культурі, офіційних нормативах та неписаних правилах поведінки, стереотипах та способі життя, корпоративній пам'яті та формах репрезентації, традиціях, ритуалах, символіці. Варто б знайти достойне місце аналізу ролі, форм, стимулюючого або гальмівного впливу академічних конфліктів, як механізму «прийняття спільних рішень, цілепокладання та вироблення програми спільних дій».² Добре стартувавши у відповідному розділі автор міг би знайти більше можливостей для аналізу місця

¹ Запорожець О.Н. Университет как корпорация: интеллектуальная картография исследовательских подходов: препринт WP6/2011/06[текст]/О.Н.Запорожец; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». – М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2011, с.10.

² Becker P.E. Congregations in conflict. Cultural Models of Local Religious Life. UK: Cambridge University Press, 2004. P.11.

університету в «грантовій економіці», коли взаємодія з державою має все більше поступатися взаємодії з бізнесом та споживацькими ринками.

Але це, напевно, вже сюжети до наступного, розширеного і доповненого видання рецензованої праці.

Тарас Фиников. Книга, яку варто прочитати...

Рецензия на монографию Сергея Курбатова «Феномен университета в контексті часових та просторових викликів». – Суми: Університетська книга, 2014. – 262 с.

В рецензии Тараса Финикова на монографию Сергея Курбатова «Феномен университета в контексте временных и пространственных вызовов» данное исследование рассматривается в контексте становления современного теоретико-методологического дискурса университета. Артикулируя сильные стороны книги, автор рецензии выражает и критические замечания, которые открывают новые горизонты разработки соответствующей проблематики.

Ключевые слова: университет, трансформации, темпоральная метаморфоза, пространственная метаморфоза, инновации, университетские рейтинги, университет мирового класса.

Taras Finikov. The Book, Which Is Worth to Read...

Review of the book by Sergiy Kurbatov (2014) “Phenomenon of the University in Context of Temporal and Spatial Challenges”.

In his review of the book “Phenomenon of University in the Context of Temporal and Spatial Challenges” by Sergiy Kurbatov Taras Finikov observed this research in the broad context of the development of contemporary theoretical and methodological discourse of university. He articulated the strengths of this book and at the same time provided some critique, which opened the horizons for further researches of this problem.

Keywords: university, transformations, temporal metamorphosis, spatial metamorphosis, innovations, university rankings, world-class university.

Тарас Фиников – кандидат історичних наук, доцент, Президент Міжнародного благодійного фонду «Міжнародний фонд досліджень освітньої політики».

E-mail: taxon@voliacable.com

Taras Finikov – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, President of International Charity Foundation for Educational Policy Research.

E-mail: taxon@voliacable.com